

Individuella förutsättningar för utbildning Ett symposium vid Kjell Härnqvists 80-årsdag

BERIT ASKLING

JAN-ERIC GUSTAFSSON

Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet

En av de mest betydelsefulla faktorerna för utbildningsprocessers förlopp och utfall utgörs av de förutsättningar i olika hänseenden som de studerande för med sig till utbildningen. Till yttermera visso är en av de mest betydelsefulla effekterna av utbildning dess påverkan på de individuella förutsättningarna för fortsatt utbildning. Frågor kring individuella förutsättningar för utbildning har därför en central plats i pedagogisk forskning och i pedagogisk praktik.

Kjell Härnqvist är den svenske forskare som ägnat mest uppmärksamhet åt frågor kring individuella förutsättningar för utbildning. När Institutionen för pedagogik och didaktik vid Göteborgs Universitet valde att arrangera ett symposium för att celebrera Kjell Härnqvists 80-årsdag var det därför naturligt att bjuda in forskare till en diskussion om vad som gjorts, görs och borde göras inom detta pedagogiska fält. Symposiet, som ägde rum fredagen den 23 mars 2001, var strukturerat kring fyra huvudkategorier av frågor:

- Bestämning av individuella förutsättningar för utbildning.
- Förändring av individuella förutsättningar för utbildning.
- Hänsynstagande till individuella förutsättningar i undervisning.
- Hänsynstagande till individuella förutsättningar i utbildningspolitik.

Under dessa rubriker presenterades och diskuterades ett dussintal bidrag i ett utomordentligt stimulerande symposium. Att i tryckt form återskapa den goda stämning under vilket symposiet genomfördes låter sig inte göras. Det är dock angeläget att de bidrag som inte publicerats på annat sätt kan nå en bredare krets än det 100-tal personer som deltog i symposiet. I detta specialnummer av *Pedagogisk Forskning i Sverige* publiceras därför åtta av symposiebidragen.

Kjell Härnqvist kom till Pedagogiska institutionen vid Göteborgs universitet 1957 som den nya institutionens första professor, när psykologiämnet delades upp i psykologi och pedagogik. Efter 28 år som professor – och dessutom dekanus för samhällsvetenskapliga fakulteten och rektor för universitetet – gick Kjell Härnqvist i pension 1986. Detta innebar dock inte att forskaren

Kjell Härnqvist gick i pension. Där om vittnar hans eget bidrag, »Det talade språket i ett longitudinellt perspektiv», vilket var ett av de bidrag som presenterades under temat *Förändring av individuella förutsättningar för utbildning*.

I sitt bidrag knyter Kjell Härnqvist an till sitt projekt om »Långtidseffekter av utbildning», denna gång genom att utnyttja ett material av inspelade intervjuer för en språklig analys, som sedan relaterats till den information om bakgrundsvariabler från 13 år och 32 år som det longitudinella materialet inrymmer.

De övriga bidragen i symposiet ger på olika sätt belysningar av de företeelser som varit centrala i Kjell Härnqvists hela forskningsproduktion: bestämningar av individuella förutsättningar för utbildning och hur sådana förutsättningar förändras över tid samt på vilket sätt och med vilket resultat undervisningens utformning och utbildningssystemets konstruktion förmår ta hänsyn till de individuella förutsättningarna.

Under temat *Bestämning av individuella förutsättningar för utbildning* ger Torsten Husén en återblick på hur begåvningsreserven uppskattats och värderats under de dryga 60 år som gått sedan begreppet introducerades i bidraget »Begåvningsreserven då och nu». Berit Carlstedt belyser i »Begåvning, utbildningsval och utbildningsresultat» hur val av linje i gymnasiet är relaterat till elevernas begåvningsprofil, som denna manifesteras i de militära inskrivningsproven. Resultaten visar att både den generella begåvningsnivån och begåvningsprofilen samvarierar med val av gymnasielinje.

Temat *Hänsynstagande till individuella förutsättningar i undervisning* riktar uppmärksamheten mot faktorer som påverkar samspelet mellan individuella förutsättningar och undervisningens uppläggning och utformning. Ingemar Emanuelsson och Bengt Persson redovisar i bidraget »Differentiering, specialpedagogik och likvärdighet» en studie som genomförts på ett riksrepresentativt urval av elever ur årskullen 1982. Eleverna har följts genom grundskolan och gymnasieskolan, med särskilt fokus på elever som varit föremål för specialpedagogiskt stöd. Bland annat visar resultaten på stora likheter mellan specialundervisningen i grundskolan och undervisningen på Individuella program i gymnasieskolan, och på att samma elever i stor utsträckning återfinns i dessa undervisningsmiljöer.

Erik Wallin tar erfarenheter från skolutveckling i en svensk kommun som utgångspunkt för en diskussion av likvärdighetens form och innehåll, där det förre står för elevernas möjligheter att göra val som svarar mot deras behov och förutsättningar och det senare står för de ramar som läroplaner och kursplaner ger för dessa val. Erik Wallins bidrag »Jämlikhet, likvärdighet och individer i undervisning» aktualiserar det intrikata spänningsförhållandet mellan olikhet och enhetlighet i en skola för alla.

Temat *Hänsynstagande till individuella förutsättningar i utbildningssystemet* behandlar möjligheter och begränsningar i utbildningssystemet att såväl respektera som utveckla de resurser som enskilda individer kan bära med sig in i utbildningssystemet, under förutsättning att systemet släpper in dem. Robert Eriksson och Jan O. Jonsson ställer frågan »Varför består den sociala snedrekryteringen?» och menar att med ökad insikt om mekanismerna bakom

snedrekryteringen så är det rimligt att inte vänta sig så stora förändringar enbart genom att förändra i utbildningssystemet. Snedrekryteringen är nära förbunden med samhällets skiktning där föräldrarnas utbildning, klass och inkomst, tagna tillsammans, lägger grunden för individens värderingar och rationella val.

Urban Dahllöf diskuterar i bidraget »Nålsögon, styrgrupper eller individanpassat ramsystem?» den nuvarande gymnasieskolans målsättning att ge allmän högskolebehörighet inom enhetliga tidsramar. Han gör en återblick på tidigare gymnasiereformarbete och knyter framförallt an till 1981 års gymnasieutredning. Forskningsresultat rörande bland annat elevers begåvnings- och intresseutveckling formade då, med Urban Dahllöfs egna ord, det bjälklag som bar upp läroplansförslaget, och han menar att detta bjälklag fortfarande kan äga bärkraft.

I »Pedagogisk forskning och utbildningspolitik» avslutar Ulf P. Lundgren symposiet genom att med några exempel illustrera samspelet mellan utbildningspolitik och pedagogisk forskning. Inför den omfattande reformeringen av hela det svenska skolsystemet ställde utbildningspolitikerna uppfordrande frågor till pedagogikforskarna, även om de sedan inte alltid fattade beslut i linje med forskarnas resultat. Dagens mycket radikala förändringar i hela utbildningssystemet (decentralisering, expansion, omfattande högskole- och vuxenutbildning för att ta några exempel) har inte hittills på motsvarande sätt genererat forskningsfrågor och inte heller har breda teoretiska underlag utvecklats. Både för beslutsfattare och för praktiker är sådan forskning viktig att få till stånd.